

zem. Arra kívántam csak rámutatni, hogy a leíró, elbeszélő sorok mellett (között) mindig megtaláljuk a történelmi ok-okozati összefüggésre mutató gondolatokat.

A harmadik fejezet: Mohács 1526 augusztusában, ezt követi Budavár 1686-os visszafoglalása, majd négy fejezet (5–8.) az 1848–49-es forradalom és szabadságharc összecsapásaiból. Isaszeg 1849 áprilisában, ahol – hogy a nyelvezetből is legyen itt ízelítő – „gyönyörű tavaszi naplemente ellenpontozta a szabadságharc legvéresebb csatájának végső szakaszát”. Komárom, 1849. október 2-a: a szabadságharc augusztus 13-án jogi értelemben lezárult ugyan, de Komárom még kitart. Nem a győzelemben bíznak, hanem a megnyugtató fegyverletelteli feltételeket akarnak biztosítani ellenállásukkal”. A dél-erdélyi Piski (1849. február 9.), ahol Bem főlkötött karral lovagolt dévai betegágyából a csatatérre; majd a Petőfi halálát is jelentő – 1849. július 31-én vívott – segesvári csata zárja a sort. Ezt követi Przemysl eleste 1915. március 22-én, végül a Don-kanyar tragédiája 1943. január 12. és 27. között.

A gyűjteményt gondosan összeállított *Kislexikon és Szakirodalmi tájékoztató* zárja. Előbbi a „jelentősebb személyek nevét, és a bemutatott csaták szempontjából lényeges adatait tartalmazza”, utóbbi az olvasónak kínál további tájékoztatósi pon-

tokat a témában. Kéznel van hát minden. Azt hiszem, az ilyen könyvekre mondják, hogy ha kötelező volna, könnyen feledtetné, hogy az.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(*Coldwell Könyvek, Budapest, 2003,*
263 oldal, 4480 Ft)

HERMANN RÓBERT:

Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái

A szabadságharc előzményeinek, politikai és katonai eseményeinek egyik legkiválóbb ismerője és kutatója Hermann Róbert hadtörténész. Neve ahhoz az évek óta tartó szívós munkához kötődik, amelynek eredménye majdan minden bizonnyal egy méltó Görgei-életrajz lesz (reméljük, még a hadvezér születésének 2018-ban esedékes 200. évfordulója előtt). Pazar anyagismeretének beszédes bizonyítékai az általa feltárt levéltári dokumentumokat közlétező vaskos kötetek, a gondozásában megjelent tanulmánygyűjtemények és a nevével fémjelzett rövidebb-hosszabb monográfiák – a Madarász fivérekéről, Poeltenberg Ernő tábornokról, Hatvani Imre szabadcsapatának drámájáról. Az utóbbiak közül terjedelmével és kiállításával is kiemelkedik a 2004

tavasán napvilágot látott kötet, *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*. Ebben az alkotmányvédő, majd függetlenségi háború nagy fegyveres összecsapásait mutatja be és elemzi. Az olvasói eligazodást térképek és korabeli illusztrációk segítik.

A szerző fontosnak tartja kiemelni, hogy csatát csak a főhadszíntéren több hadtest vívhat, míg a dandárnyi vagy hadosztálynyi erővel lebonyolított összecsapás akkor is csak ütközetnek nevezhető, ha a győzelemnek kivételes jelentősége volt. Így a mellékhadszíntérnek számító Erdélyben Bem akkor is csak ütközetet vívott, ha történetesen kombinált orosz–osztrák erőkkel találta magát szemben, mint például a besztercei hadszíntéren.

Az akkori világ két nagyhatalmával szemben háborút viselni csak ütőképes hadsereggel lehetett. Hermann Róbert részletesen ismerteti a honvédsereg létrejöttének, felszerelésének, kiképzésének folyamatát, és arra is utal, mi volt a gazdasági alapja a magyar sereg működtetésének. A legfontosabb az, hogy a nép bízott a kormány által kibocsátott papírpénzben, vagyis bízott magában a kormányban. E bizalmat a politikai elit a reformkorban kifejtett munkájával érdemelte ki, amelynek révén az érdekegyesítés sikere 1848-ban a társadalmi békét és a forradalmi változások támogatását is jelentette. Ennek köszönhetően állhatott a vé-

gül 160 000 főt számláló honvédsereg több mint egyharmada önkéntesekből.

Az adott körülmények között szerencsés volt, hogy a honvédségszolgálat nem ezredekre, hanem zászlóaljakra tagolódott (több mint 150 alakult belőlük), mivel ez nagyobb mobilitást biztosított. De a honvédségnek nem a gyalogság volt a legkiválóbb része, mint ez a 3. (fehértollas) és 9. (veressipkás) zászlóalj legendás hősiessége révén a magyar köztudatba beivódott, s nem is a huszárság, hanem a tüzéség. „A cs. kir. és az orosz tisztek meg voltak győződve arról, hogy a magyar seregnél francia tüzei vannak, s igencsak csodálkoztak, amikor kiderült, hogy 16-18 éves ifjancok leckéztették meg őket.”

Az igazi olvasói csemegét persze a csaták és ütközetek ismertetése jelenti. Az első összecsapásra 1848. június 12-én Karlócánál került sor, az utolsó puskalövészváltásra 1849. szeptember végén Komáromnál. Ennek az időszaknak felezőpontjában állnak a ma is ismert branyiszkói és piski ütközetek. Az előbbinél a szerző megjegyzi, hogy a „sikerből a hadosztály mellé kirendelt Nádor huszárok is kivették a részüket. Parancsnokuk, Emil Üchritz báró, miután belátta, hogy a lovaság a meredek hágón felfelé semmi-re sem használható, huszárait hátrahagyva s maga mellé véve az osztálytrombitást, valamint három

század honvédet, egy szűk mellék-ösvényen megindult a hegyen fölfelé, s közben tízpercenként egy rohamjelet trombitáltatott a kornétással. A védők csak azt hallották, hogy valahonnan az oldalukból is csapatok közelednek. Ez is arra indította Deym vezérőrnagyot, hogy ne erőltesse tovább a szoros védelmét.”

A piski ütközet több válságos momentumát is rendkívül izgalmasan tárja fel Hermann Róbert, akinek könyve a szabadságharc 11 csatájának és 28 ütközetének izgalmas, lélekemelő, de a tényekhez szigorúan ragaszkodó leírását tartalmazza. Az ismertetések kiegészítéséül egy-egy jelentős honvéd ezredes, honvédtábornok vagy ellenséges vezér rövid életrajzának közzététele szolgál.

KOVÁCS ISTVÁN

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004,
408 oldal, 5880 Ft)

Európa ezer éve **A középkor**

A középkor történetéről igényes és mindenre kiterjedő szintézist Váczy Péter óta nem alkottak Magyarországon. Méltán merült fel az igény, hogy mintegy hetven év történeti kutatásait – magyar és nyugati törté-

nészekét – összefoglalják. A könyv létrejöttének elsődleges célja az volt, hogy segítséget nyújtson az ELTE történelem szakos hallgatóinak a vizsgákra, szigorlatokra való felkészülésben. Klaniczay Gábor neves történészek közreműködésével vágott bele a munkába.

Már a könyv nyitó gondolata is szívet melengető, mely szerint a középkor az európai történelem olyan szakasza, amelyről jól esik gondolkodni. Középkornak az ókor és az újkor közötti időszakot nevezzük, azt a közbülső periódust, amely átmenetet jelent az európai civilizáció lenyűgöző kezdetei és modern vívmányai között. Olyan művet tart a kezében az olvasó, amely kiáll a fejlődés töretlensége mellett, szemben a mostanában megjelenő történeti munkákkal, melyek többsége megkérdőjelezi a fejlődést, vagy épp egyenesen tagadja. A köztes helyzet persze tele van kétértelműséggel; ideális környezetet biztosít az egymással vitatkozó értelmezéseknek, az elutasításnak és az apológiának.

A középkor fogalma a reneszánszban született: a *media tempestas* terminus 1469-ben bukkant fel először Giovanni Andrea dei Bussi, egy pápai könyvtáros beszédében. Kronológiai meghatározása vitatott, de ezen történelmi periódus kezdeteként hagyományosan 476-ot (az utolsó római császár székének megüresedése), lezárásaként pedig